

TIJORAT BANKLARIDA HISOB SIYOSATI ULARNING VAZIFALARI VA O'RNI

Baxronova Dilnavoz Ibodovna

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya

Ushbu tezisda tijorat banklarida hisob siyosatini shakllantirish tartibining iqtisodiy mazmuni va xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Tijorat banklari iqtisodiyotning muhim bo'g'ini va pul tizimining ajralmas qismi bo'lganligi sababli maqolada buxgalteriya hisobi va hisob siyosatini shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar belgilab berilgan. Tezisga ko'ra, bankning hisob siyosati bankning qimmatli qog'ozlar bilan passiv va faol operatsiyalariga nisbatan metodologiyaning elementlarini o'z ichiga olgan.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, tijorat banklari, hisob siyosati, buxgalteriya schotlari, buxgalteriya hisobi usullari, aktiv va passiv, boshqaruv hisobi

Kirish

Tijorat banklarida hisob siyosatini takomillashtirish moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish, risklarni minimallashtirish va raqobatbardoshlikni ta'minlash uchun muhim jarayon hisoblanadi. Hisob siyosati — bu bank faoliyati davomida moliyaviy hisobotlarni shakllantirish va tartibga solish uchun qo'llaniladigan tamoyillar, qoidalar va usullar to'plami. Ushbu siyosatni takomillashtirish bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va ishonchni oshirishda kata ahamiyatga ega. Banklarning hisob siyosatini takomillashtirishda asosiy e'tibor quyidagi jihatlarga qaratiladi: avvalo, hisobning aniqligi va shaffofligini ta'minlash lozim. Bu moliyaviy ma'lumotlarning to'g'ri aks ettirilishiga va bank faoliyati to'g'risida to'liq tasavvurga ega bo'lish imkonini beradi. Hisob siyosati aniq belgilangan standartlar asosida yuritilishi kerak, chunki bu bank audit jarayonlarini soddalashtiradi va moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarga mos kelishini ta'minlaydi.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th September 2025

Hisob siyosatida risklarni boshqarish tizimi ham muhimo‘rin tutadi. Bank o‘zining aktivlari va majburiyatlarini, jumladan, kreditlar va depozitlar bo‘yicha risklarini aniqbaholab, ular uchun zaxira ajratish tartiblarini belgilashi kerak. Bu esa kutilmagan moliyaviyyo‘qotishlar xavfini kamaytirishga yordam beradi. Hisob siyosatini takomillashtirish jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ham katta ahamiyatga ega. Axborot texnologiyalarining joriy etilishi moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish va inson xatosini kamaytirish imkonini beradi. Elektron hisob va ma'lumotlar bazalari bankka moliyaviy ko‘rsatkichlarni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkonini beradi.

Mavzuning dolzarbligi

Hisob siyosati deganda buxgalteriya hisobida operatsiyalar, aktivlar va majburiyatlar, xarajatlar va moliyaviy natijalarni aks ettirish uchun qonun bilan belgilangan maqbul alternativalar to‘plami tushuniladi. Shu bilan birga, moliyaviy va soliq qonunchiligi buxgalteriya siyosati ishlab chiqiladigan va qo‘llaniladigan operatsiyalar ro‘yxatini, shuningdek, muqobil usullarning o‘zini belgilaydi. Bank o‘z hisob siyosatida qog‘ozda (shakllarda) tuzilgan hujjatlarni dasturiy ta‘minotdan foydalangan holda, shuningdek kodlar, parollar va boshqa vositalardan foydalangan holda vizual tekshirish orqali amalga oshiriladigan bunday nazorat usullari va texnik vositalarini belgilaydi. Ushbu nazoratning majburiy qismi doimiy keyingi nazorat (tegishli hujjatlar bilan amalga oshirilgan operatsiyalarni hisobga olish va rasmiylashtirishning to‘g‘riligini nazorat qilish) bo‘lib, u nazorat qiluvchi xodim tomonidan hujjatlarga qo‘shimcha imzo qo‘yishni o‘z ichiga oladi.

Bank hisob siyosatining yana bir muhim elementi analitik va sintetik buxgalteriya hujjatlarini chop etish tartibi va chastotasidir. Shu munosabat bilan, majburiy chop etilishi kerak bo‘lgan hujjatlar ro‘yxati va ularni chiqarish davriyligi, shuningdek, kerak bo‘lganda chop etish uchun beriladigan hujjatlar ro‘yxati belgilanadi. Shu bilan birga, har kuni buxgalteriya balansi, operatsiyalar amalga oshirilgan shaxsiy hisobvaraqlar, shuningdek, mijoz hisobvaraqlaridan ko‘chirmalar chop etiladi. Uslubiy nuqtai nazardan, bankning hisob siyosati ichki (ishchi) qoidalarni o‘z ichiga olishi kerak.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfséries.com

20th September 2025

Bankning buxgalteriya siyosati quyidagi elementlarni ham belgilashi kerak:

- passiv operatsiyalar uchun: kreditlardan foydalanganlik uchun foizlarni bank xarajatlariga qo'shish vaqti; overdraft shaklida berilgan kreditlarni rasmiylashtirish va hisobga olish;

ochiq kredit liniyalarini hisobga olish tartibi;

-faol operatsiyalar uchun: berilgan kreditlar bo'yicha foizlar bank daromadiga kiritilgan payt; kreditlash faoliyatidan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlar uchun zaxiralarni shakllantirish, sozlash va ulardan foydalanish tartibi.

Qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalarni hisobga olish metodologiyasi. Ushbu operatsiyalar uchun buxgalteriya siyosatini tanlash qiyin vazifadir, chunki tegishli me'yoriy-huquqiy baza etarli darajada aniq emas. Bankning hisob siyosati bankning qimmatli qog'ozlar bilan passiv (emissiya) va faol (investitsiya) operatsiyalariga nisbatan metodologiya elementlarini o'z ichiga olishi kerak. Quyidagi savollarga javob berish kerak.

Passiv (emissiya) operatsiyalari nuqtai nazaridan, buxgalteriya hisobi tartibini ta'minlash kerak. Aktiv (investitsiya) operatsiyalari bo'yicha - buxgalteriya hisobi tartibi: boshqa emitentlarning qimmatli qog'ozlariga qo'yilgan investitsiyalar; o'z qimmatli qog'ozlarini qayta sotib olish. Qimmatli qog'ozlarni tasarruf etishdan keyin baholash usullarini ham tanlashingiz kerak. U yoki bu usulni tanlash bankning moliyaviy natijalariga ta'sir qiladi.

Buxgalteriya hisobini takomillashtirishda, eng avvalo, rivojlangan mamlakatlardagi buxgalteriya hisobi tizimidan keng foydalanish lozim. Mamlakatimizda amal qilib kelayotgan buxgalteriya hisobi tizimini xalqaro andozalar va me'yorlar talablari darajasida tashkil etish davr talabi hisoblanadi. Xorijiy davlatlar amaliyotidan ma'lumki, ushbu davlatlarda buxgalteriya hisobining 3 turi amal qiladi:

- boshqaruv hisobi;
- moliyaviy hisob;
- soliq hisobi.

Banklar o'z faoliyatini modernizatsiya qilishda xalqaro standartlarga, xususan, IFRS (MHXS), Basel III talablari, ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) mezonlariga asoslangan boshqaruv yondashuvlariga integratsiyalashuvi zarur. Bunday yondashuvlar nafaqat xorijiy investorlar va hamkorlar bilan ishlashda bank imijini

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfséries.com

20th September 2025

mustahkamlashga xizmat qiladi, balki ichki tizimni ham intizomli, ochiq va barqaror yuritishga yordam beradi.

Bank ichki boshqaruv tizimini mustahkamlash, ayniqsa risklarni boshqarish, ichki nazorat va audit, shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurashish kabi elementlarni kuchaytirish ham faoliyat samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omillardan biridir. Risklarni boshqarish tizimi faqat moliyaviy xavflar bilan emas, balki operatsion, texnologik, inson resurslari va strategik risklar bilan ham kompleks ravishda ishlashi kerak. Shu bilan birga, bank xodimlarining salohiyatini oshirish, ularni malakali va zamonaviy bilimlarga ega kadrlar bilan to'ldirish, doimiy o'qitish va rivojlantirish dasturlarini amalga oshirish – inson kapitalini samarali boshqarish uchun zaruriy shart hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida xizmat sifati, mijozlar bilan aloqa darajasi va institutsional ishonchni mustahkamlaydi.

Shuningdek, bank faoliyatini yaxshilash uchun moliyaviy monitoring va tahlil vositalaridan keng foydalanish lozim. Har bir bank filialining moliyaviy ko'rsatkichlari, kredit portfeli sifati, aktivlar aylanishi, foizli daromadlar va xarajatlar dinamikasi, mijozlar bilan bog'liq operatsiyalarning rentabelligi doimiy ravishda monitoring qilinishi va tahlil qilinishi kerak. Bu esa real vaqt rejimida qarorlar qabul qilish, muammoli segmentlarni aniqlash, ichki resurslarni qayta taqsimlash va boshqaruvni optimallashtirish imkonini beradi.

Xulosa va Taklif

Bankning hisob siyosati mijozlarga tushunarli bo'lishi va ularning moliyaviyxavfsizligihaqida ma'lumot berishi kerak. Moliyaviy hisobotlarni aniq va sodda tilda taqdimetishbankganisbatan ishonchni kuchaytiradi va uzoq muddatli hamkorlikni ta'minlaydi. Bank xodimlariningmoliyaviy hisob va hisobot yuritish bo'yicha bilimlarini muntazam ravishda oshirishhisobsiyosatini samarali joriy etishda muhim omil hisoblanadi. O'quv kurslari, seminarlarga qatnashishva xalqaro tajribani o'rganish xodimlarning malakasini oshiradi.

Axborot tizimlarining moshligi transformatsiya jarayonining texnik jihatdan ta'minlanishidahalqiluvchi rol o'ynaydi. Zamonaviy bank axborot tizimlari MHXS talablariga moskelishi,ma'lumotlarni avtomatik qayta ishlash imkoniyatiga ega bo'lishi lozim.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th September 2025

Bank xodimlarining malakasini muntazam oshirib borish alohida e'tibor talab etadigan masala hisoblanadi. MHXS bo'yicha xalqaro sertifikatlar olish, maxsus treninglar va seminarlar tashkil etish, xorijiy mutaxassislar bilan tajriba almashish kabi tadbirlar muntazam ravishda o'tkazib borilishi lozim.

Bankni rivoji uchun bir nechta muhim takliflar ilgari suriladi: avvalo, turli tijorat banklarini qamrab olgan holda qiyosiy tahlil olib borish, strategik boshqaruv madaniyatining bank samaradorligiga ta'sirini kengroq o'rganish zarur. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning bank strategiyasiga ta'siri, innovatsion xizmat turlarining moliyaviy natijalarga ta'siri va ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) strategiyalarining bank amaliyotidagi aksini alohida tadqiq etish zarur. Ilmiy jihatdan esa, bank strategiyasi va samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlikni nazariy modellar asosida empirik usullar yordamida hisoblab chiqish, ayniqsa, iqtisodiy-matematik modellashtirish asosida baholash, mazkur mavzudagi ilmiy tadqiqotlarga keng imkoniyat yaratadi.

Banklar faoliyatini samarali tashkil etishda ijtimoiy javobgarlik tamoyillari ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish, ayollar tadbirkorligi, yoshlar startup loyihalari, ekologik toza texnologiyalarga yo'naltirilgan kreditlar va jamiyatda moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha ijtimoiy dasturlarni faol ilgari surish, bank faoliyatini faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi institut darajasiga ko'taradi. Ayniqsa, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, aholining bank tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, mas'uliyatli moliyalashtirish siyosatini olib borish orqali banklarning jamiyatdagi ijobiy obro'si va ijtimoiy rolini kuchaytirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Abdurakhmanov, Y.A., 2020. *Bank tizimida strategik boshqaruv: nazariy va amaliy jihatlar*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Aliyev, R., 2021. *Raqamli moliya va bank innovatsiyalari*. Baku: Elm.
3. Ansoff, H.I., 1988. *Corporate Strategy*. New York: McGraw-Hill.
4. Basel Committee on Banking Supervision, 2019. *Principles for effective risk data aggregation and risk reporting*. Basel: BIS.

International Conference on Modern Science and Scientific Studies

Hosted online from Madrid, Spain

Website: econfseries.com

20th September 2025

5. Bekmurodov, M.M., 2022. Bank faoliyatini rivojlantirishda muammoli aktivlar va ularni boshqarish. *Moliyaviy va bank faoliyati jurnali*, 3(2), pp.55–66.
6. Central Bank of Uzbekistan, 2023. *Annual Report 2022*. [online] Available at: <https://cbu.uz> [Accessed 20 Apr. 2025].
7. Choriev, O.N., 2020. *Tijorat banklari faoliyatining samaradorligini baholash usullari*. Samarqand: SamISI.
8. Dabla-Norris, E. and Floerkemeier, H., 2007. *Bank efficiency and financial development in transition economies*. IMF Working Paper No. 07/265.
9. Drucker, P.F., 2007. *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*. New York: HarperBusiness.
10. Eshonqulov, M.X., 2019. Bank xizmatlari sifatini oshirishda mijozga yo‘naltirilgan strategiyaning o‘rni. *Bank ishi va moliya*, 1(1), pp.43–50.
11. IMF, 2021. *Financial Sector Assessment Program – Technical Note on Banking Supervision*. Washington: International Monetary Fund.
12. Karimov, Z.Yu., 2020. *Banklar faoliyatini baholash indikatorlari tizimi*. Toshkent: IQTISOD-LITI.
13. Kotler, P. and Keller, K.L., 2016. *Marketing Management*. 15th ed. Pearson Education.
14. Mavlonov, A., 2022. *O‘zbekiston tijorat banklarida raqamli transformatsiya jarayonlari*. TDIU ilmiy to‘plami, 4(17), pp.81–89.